

HONDERD JAAR ZUIVELINDUSTRIE IN DE ZIJPE.

=====

(Of de opkomst en Ondergang van de Boter- en Kaasfabrieken).

Oudtijds - tot ongeveer een eeuw geleden - maakte men op de boerderij boter en kaas. Concurrentie vanuit het buitenland en personeelsgebrek deden de boeren uitzien naar een economischer werkwijze. Een klein aantal boeren besloot gezamenlijk de melk te verkazen.

In een bestaande stolpboerderij of in een speciaal daarvoor gebouwd fabriekje werd kaas gemaakt. De boeren hielden de avondmelk thuis, roomden die 's morgen eerst af en leverden de zo ontstane magere melk, samen met de verse morgenmelk af aan de fabriek. Daarvan werd kaas gemaakt van + 40% vet in de droge stof. De room werd nog op de boerderij tot boter verkarnd.

Wei, een bijproduct van de kaasbereiding werd als voer voor kalveren en varkens gebruikt.

Deze kaasfabrieken werden "Dagfabrieken" genoemd.

Later leverden de boeren ook de volle avondmelk af aan de fabriek, waardoor boterbereiding op de boerderij tot het verleden behoorde. De techniek - centrifuges - maakte het mogelijk juist zoveel ondermelk (afgeroomde melk) te produceren als nodig was om aan de volle melk toe te voegen, teneinde het juiste vetgehalte te bereiken dat nodig was om 40+ kaas te maken.

Het vetgehalte - in de droge stof - en het vochtgehalte van de 40+ Edammer kaas was door wettelijke voorschriften zeer nauwkeurig voorgeschreven.

Overheidsbemoeiing

Het streven naar de allerhoogste productie (veel vocht in de kaas) tegen een zo laag mogelijke prijs (weinig duur vet) leidde tot, zacht gezegd, een niet optimale kwaliteit.

Niet voor niets werd onder zuivelarbeiders bij wijze van grapje wel eens over een (vakbewame) kaasmaker opgemerkt die gesnapt werd wegens te hoog vochtgehalte en/of te laag vet: "Hij ziet nog kans van Kanaalwater en taptemelk 40+ Edammer te maken!"

Ook het vochtgehalte van de boter mocht niet boven een bepaalde grens komen. De Boter- en Kaascontrôle station zorgden voor de contrôle door intensieve monsternames op de fabrieken. De boetes bij geconstateerde overtredingen waren niet mals. Als de boter en kaas de fabriek hadden verlaten was contrôle mogelijk door middel van de boter- en kaasmerken (serieletters en -nummers), want aan de hand van de keurmerkadministratie was dan na te gaan welke fabriek de boter of kaas had geproduceerd en op welke datum.

Strafbepalingen in de 18e eeuw.

"Bedilzucht" van overheidswege is niet uitsluitend voorbehouden voor deze tijd. Pas op!

Wegens de slechte naam die onze kaas in het buitenland had gekregen, waardoor onze concurrenten onze afzet afsnoepten vaardigen op 26 maart 1723 Gedeputeerden van Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen een "scherp" plakkaat uit "rakende het vervalschen van de Soete melk en Kaas daarvan gemaakt". De straffen waren zeer streng:

"Voor de eerste maal in overtreding zijnde wordt een boete van f 500,00 verbeurd;

"Voor de tweede maal f 1.000,00 en

"Voor de derde maal f 1.000,00 en bovendien publieke geseling en verbanning voor altijd uit de provincie".

(Zie Noordhollandse Zuivelindustrie van Volkert J. Nobel in de 39ste Bundel West-Friesland Oud en Nieuw, blz. 89.)

Toen had men dus ook reeds oog voor onze exportbelangen, c.q. het algemeen belang!

* Kenniet loit op 't kerkhof, (wilniet loit er naast).*

ZUIVELFABRIEKEN IN DE ZIJPE.

In bovengenoemde artikel somt Volkert J. Nobel de namen op van een aantal fabrieken die in de Zijpe hebben bestaan. Let wel, hebben bestaan want ze zijn inmiddels allemaal reeds ter ziele gegaan.

Naam Fabriek in Dorp/ Buurtschap	Opgericht	Gesloten
<u>"Nieuw Leven"</u> Kaasfabriek te 't Zand	1883	1929
<u>"Klein Begin"</u> te St. Maartensvlotburg	1889	1912
C.Z. <u>"De Eendracht"</u> te Stolpervlotbrug	1902	1943
<u>"St. Maartensbrug"</u> te St. Maartensbrug	1903	1912
<u>"Trio"</u> te Burgervlotbrug	?	?
<u>"De Raaf"</u> te Keinsmerbrug	?	1918
<u>"Ceres"</u> te Keinsmerbrug	1907	1933
C.Z. <u>"De Dageraad"</u> te Burgerbrug	1910	1953
<u>"De Concurrent"</u> te Burgerbrug	?	?
C.Z. <u>"De Eensgezindheid"(*)</u> te St. Maartensbrug	1912	1965
<u>"De Hoop"</u> te Oudesluis	?	1929
C.Z. <u>"Nieuw Leven"</u> te 't Zand	1929	1960
<u>"Hollandia"</u> te 't Zand	?	?

Het laatstgenoemde bedrijf was slechts een ontvangststation voor melk t.b.v. "Hollandia" te Purmerend.

(*) Burgerbrug: huidig adres: Grote Sloot 106 (R. Zandbergen).

Nadere gegevens (naam fabriek, datum oprichting en sluiting, deelhebbers (nog) niet bekend.

Coöperatief of Particulier.

Opvallend is dat voor de naam van een aantal fabrieken de letters C.Z. staan; dit betekent Coöperatieve Zuivelfabriek.

In het begin dezer eeuw ontwikkelde de samenwerking tussen een aantal boeren zich tot een coöperatief systeem (en niet alleen op het gebied van de zuivelindustrie). Daarnaast bestonden er ook bedrijven, werkend op particuliere grondslag (met aandeelhouders of deelhebbers).

Tegenstelling

De allereerste coöperaties werden geleid/ bestuurd door daarvoor aangewezen bekwame en vertrouwde figuren die daarvoor werden verkozen. Maar bekwaam en VAKbekwaam bleek in de praktijk niet altijd hetzelfde! Een daartoe strekkende opleiding ontbrak te enen male. Zaakvoerderscursussen bestonden niet. Middelbare opleiding was een uitzondering, laat staan een hogere opleiding.

In een niet ondertekend ingekomen stuk op een vergadering van de Bond van Zuivelfabrieken in Noord-Holland op 11 maart 1909 (vermoedelijk van de hand van Gerrit Nobel) wordt gewezen op de noodzakelijkheid van een stelselmatige boekhouding in het zuivelbedrijf.

Dat dit nodig was zegt op zich al genoeg.

(Zie B.V.Z. 1906 - 1969 Gemeente Archief Alkmaar).

Er werden derhalve nogal eens financiële brokken gemaakt.

De uitdrukking "Het Boerenkerkhof" had een tragische betekenis.

Er werden soms grote geldelijke stroppen geleden. De slachtoffers (en de nazaten daarvan) waren lang niet altijd coöperatie-minded.

Vandaar twee stromingen, de coöperatieve en de speculatieve, die tot in de huidige tijd waarneembaar zijn.

HONDERD JAAR ZUIVELINDUSTRIE IN DE ZIJPE II

=====

Kaasfabriek "Klein Begin" 1889 - 1912.

Dankzij de vriendelijke bemiddeling van de bewoonster van de voormalige kaasfabriek "Klein Begin", mevrouw G.B. Kramer-Vlam, Rijksweg 38 te St. Maartensvlotbrug, kregen wij inzage van een aantal officiële stukken die betrekking hebben op het reilen en zeilen van bovengenoemd bedrijf oprichters/ deelhebbers daarvan.

In een koopakte, verleden door Notaris G. Vrijburg op 18.7.1903 lezen wij:

dat de Heer Cornelis Groenveld, voor de som van 1575 gulden verkocht aan de Heeren Jan Biersteker, Adam Watertor, Simon Brommer, Hermanus van der Sluis, Reijer Kos, Pieter Delver Hillebrandszoon en Cornelis Quak - allen landlieden - een kaasfabriek te Sint Maartensvlotbrug - gemeente Zijpe - Sectie G no. 1076, benevens de daaromheen gelegen grond tussen den Rijksgrond - het perceel Veuger - het perceel Heman - en een deel van no. 1075 - geheel groot 20 aren 56 centiaren -

Getuigen: Cornelis Boontjes, landman en Gerrit Veuger, Kastelein.

Boerderij aan Ruijgeweg
gezien vanaf
Noord-Hollands Kanaal.

* De ien mag 'n koe stêle, de aâr mag gieniens 't touw vasthouwe. *

Uit een Koopakte van 1904 blijkt:
Pieter Delver verkoopt zijn aandeel aan de overigen.

Blijkens een Onderhandse akte van 1907 treedt Jacob Kramer toe tot de deelhebbers.

Uit een Koopakte van 1911 blijkt dat Jan Biersteker, Reijer Kos en Cornelis Quak hun aandeel in de kaasfabriek met inventaris van "Klein Begin" (de naam wordt hier voor het eerste genoemd) verkopen aan Jacob Kramer, Adam Watertor, Simon Brommer en Hermanus van der Sluis.

Tenslotte nog een Akte van Scheiding van 1912.

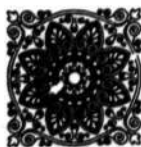
Op 24 januari 1912 verkopen de deelhebbers hun aandeel in de onderneming aan hun mededeelhebber Jacob Kramer, waarmede hij als enige eigenaar wordt van het pand, terwijl de kaasfabriek "Klein Begin" opgeheven wordt. (In datzelfde jaar wordt de Coöperatieve Zuivelfabriek "De Eensgezindheid" te St. Maartensbrug opgericht.)

Als bestuurder/ beheerder/ voorzitter wordt in 1909 genoemd H. v.d. Sluis en in 1910 tevens C. Boontjes, C. Groen en (als kaasmakker) A. Watertor.

Einde van een belangrijke episode.

Hiermede werd een periode afgesloten waarin de pioniers van de fabrieksmatige kaasbereiding in de Zijpe - middels een z.g. dagfabriek - de weg effenden voor andere methoden van kaasbereiding die later in deze eeuw geducht van zich zouden doen spreken.

Aanvullingen, opmerkingen en correcties van bovenstaande zijn van harte welkom.

PIET BOSMAN.
